

## آسیب‌شناسی سیاست‌گذاری توسعه‌ای افغانستان (۱۴۰۰ - ۱۳۸۳)

کام‌بخش نیکویی<sup>۱</sup>

### چکیده

سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای در تاریخ معاصر افغانستان به شکل‌گیری مفهوم دولت مدرن در زمان امان‌الله برمی‌گردد. این روند را چالش‌های متعدد تهدید کرده و هرازگاهی مانع تداوم آن قرار گرفته است. فرایند سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای با نظام‌های مختلف همراه بوده و مسیرهای توأم با مشکلات را طی کرده است. هدف این مقاله تبیین سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای افغانستان طی سال‌های ۱۳۸۳ - ۱۴۰۰ است. پرسش این است که سیاست‌گذاری‌ها در دو دهه‌ی گذشته با چه آسیب‌ها و چالش‌های مواجه بوده است؟ و این که دولت‌های افغانستان در این مدت در اجرای سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای تا چه سطح موفق بوده و این سیاست‌ها تا چه اندازه تدوین و اجراء شده است؟ در طرح و تدوین سیاست‌های توسعه‌ای دولت‌های افغانستان با توجه به شواهد ذکر شده در این مقاله چنین می‌توان استنباط کرد که در اجراء و طرح برنامه‌ها، دولت‌ها ضعیف عمل کرده و نتوانسته‌اند به صورت اساسی برنامه‌های توسعه‌ای را عملی سازند. در نهایت، این فرضیه مطرح می‌شود که به دلیل مرکزی بودن قدرت و گروه‌های مافیایی و وابستگی به کمک‌های خارجی، سیاست‌های توسعه‌ای و رفاهی دولت افغانستان در این مرحله با چالش‌های عدیده‌ای مواجه بوده است. برای آزمون فرضیه، به کمک مطالعات تاریخی در مقاطع مختلف و درک ماهیت کاری دولت‌ها در کشور و هم‌چنان مدارک و قراین آماری نشان داد که سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای افغانستان با آسیب‌های اجرایی و بودجه‌ای برخورددار بوده است. در این پژوهش از روش تحلیلی - توصیفی استفاده شده است.

**کلیدواژه:** سیاست‌گذاری، توسعه، آسیب‌شناسی، سیاست‌گذاری عمومی، افغانستان

<sup>۱</sup> - پژوهشگر روابط بین‌الملل و عضو مرکز تحقیقات علمی - پژوهشی رنا

## Pathology of Afghanistan's Development Policy (2004-2021)

Kambakhsh Nikoui<sup>1</sup>

### **Abstract**

*The development policies in the contemporary history of Afghanistan go back to the formation of the concept of the modern state during the time of Amanullah. This process has been threatened by many challenges and its continuation has been prevented from time to time. The process of development policies has been associated with different systems and it has gone through paths with many hindrances. The purpose of this article is to explain the development policies of Afghanistan during (1383-1400). The question is, what harms and challenges have the policies faced in the past two decades? And to what extent have the governments of Afghanistan been successful in the implementation of development policies and to what extent have these policies been planned and implemented? According to the evidence mentioned in this article, the planning and formulating of the development policies of the Afghan government can be concluded that the performance of the government was poor and that it has not been able to implement the development plans fundamentally. Ultimately, the hypothesis is proposed that due to the centralization of power and mafia groups and dependence on foreign aid, the development and welfare policies of the Afghan government have faced many challenges at this stage. To test this hypothesis, with the help of historical studies at different periods and an understanding of the working nature of governments in the country, as well as statistical evidence, it showed that Afghanistan's development policies have been affected by executive and budget harms. In this research analytical-descriptive method has been used.*

**Key Words:** Policy, Development, Pathology, Public Policy, Afghanistan

---

<sup>1</sup> International Relations Researcher & Member of Rana Research Center

روند سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای در تاریخ معاصر افغانستان به شکل‌گیری مفهوم دولت مدرن در زمان امانی برمی‌گردد. با شکل‌گیری دولت مدرن و قانون اساسی در سال ۱۹۲۳ و تدوین سیاست‌های توسعه‌ای امان‌الله در بعد آموزش و پرورش، صنایع دستی، کشاورزی و... روند سیاست‌گذاری‌ها در کشور کلید خورد. در این دوره دولت امانی تلاش کرد تا بتواند مسایل سیاسی و اقتصادی را رونق دهد (صیقل، ۱۳۹۴: ۱۴۱). دوره دوم سیاست‌های توسعه‌ای در دهه دموکراسی یا دهه پایانی حکومت محمدظاهر شاه است. او با پیشکش کردن سیاست‌های توسعه‌ای در ابعاد حمل‌ونقل، انرژی، توسعه روستاها و توسعه کشاورزی و صنایع دستی گام‌های در این زمینه برداشت. دوره سوم از سیاست‌های توسعه‌ای به حکومت جمهوری داوود خان بر می‌گردد. داوود خان با تدوین راهبردهای پنج ساله، سیاست‌های توسعه‌ای افغانستان را مطرح کرد که با سقوط حکومت او روند سیاست‌های توسعه‌ای به چالش مواجه شد (عارفی، ۱۳۹۳). اما در دوره نظم‌های ایدیولوژیک مارکسیستی و اسلام‌گرا سیاست‌های توسعه‌ای از رونق کم‌تری برخوردار بودند و این دولت‌ها نتوانستند سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای را به‌گونه‌ی همه‌جانبه، تدوین و اجراء کنند. مرحله چهارم سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای به نظم جدید سیاسی و شکل‌گیری دولت مدرن در ۱۳۸۲ خورشیدی، برمی‌گردد. این سیاست‌ها در ابعاد مختلفی چون، توسعه‌ای روستایی، آموزش و پرورش، کشاورزی، رشد و توسعه صنایع دستی، حمل‌ونقل و... مسایلی است که دولت جمهوری افغانستان در تبانی با جامعه جهانی این سیاست‌ها را طرح می‌کند.

مرور بر منابع و داده‌ها و اطلاعات در باب مسایل سیاست‌گذاری توسعه‌ای دولت‌ها در کشور، نشان می‌دهد که بخش بزرگ مطالعات انجام‌شده توسط پژوهش‌گران افغانستانی و غیر افغانستانی، پیرامون سیاست‌های توسعه‌ای و سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای به‌صورت دقیق و کاربردی صورت نگرفته و فقط بخشی از این کارها مشخصاً به مسأله سیاست‌های توسعه‌ای در دو دهه‌ی گذشته به صورت پراکنده پرداخته‌اند. از جمله کسانی که در این زمینه تحقیقات و مقالاتی را به ثمر رسانده‌اند، می‌توان به کتاب؛ توسعه مبتنی بر وابستگی (نقش کمک‌های خارجی در توسعه اقتصادی - اجتماعی افغانستان)، سال چاپ ۱۳۹۹، این کتاب توسعه دکتر سید جواد رامیاد نوشته شده است. او در این کتاب به مسایل توسعه‌ای و رویکردهای اقتصادی دولت افغانستان در امر سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای و وابستگی اقتصادی افغانستان به کمک‌های خارجی نظر انداخته و توضیح داده که اقتصاد افغانستان برای توسعه و رشد جامعه، نیازمند کمک‌ها و وام‌های خارجی است. کتاب دیگری ذیل عنوان؛ توسعه سکتور خصوصی و پالیسی‌های کارآفرینی در افغانستان، توسط نهاد یوروآسیا در سال ۱۳۹۸ چاپ شده است. این کتاب به توضیح سیاست‌های توسعه دولت افغانستان در باب سکتور خصوصی و زمینه‌های کاری برای شهروندان پرداخته است که می‌تواند برای این مقاله مفید باشد. اسناد و مدارک دیگری که دولت افغانستان سیاست‌های توسعه‌ای خویش را به شکل کتاب و گزارش‌گونه چاپ و پخش کرده، ذیل عنوان پروژه‌های انکشافی دولت افغانستان سال ۱۳۹۹، که این گزارش تحلیلی از پروژه‌های توسعه‌ای و انکشافی در افغانستان می‌تواند در زمینه تحلیل سیاست‌های توسعه‌ای افغانستان این مقاله را کمک کند. هم‌چنان کتاب دیگری ذیل عنوان استراتژی انکشاف ملی که دولت افغانستان طرح پنج‌ساله‌ای توسعه‌ای خویش را تدوین کرده است که در سال ۱۳۸۷ چاپ شده و دورنمای سیاست‌های توسعه‌ای دولت افغانستان را تعریف کرده است.

افزون براین، کتاب‌های دیگری در زمینه توسعه سیاسی و سیاست‌های توسعه‌ای دولت افغانستان نشر شده است که به صورت قطعی روی موضوع مقاله نپرداخته اما چشم‌انداز توسعه و سیاست‌های توسعه دولت افغانستان را مورد بررسی قرار داده که می‌توان از کتاب: توسعه سیاسی در افغانستان، نویسنده فرامرز تمنا، سال ۱۳۹۸، توسعه سیاسی در افغانستان (موانع و چالش‌ها) سال ۱۳۹۳، دکتر اکرم عارفی، توسعه و نیم‌نگاهی به جامعه افغانستان، سید عبدالصمد مشتاق سال ۱۳۹۳ و مقاله‌ی ذیل عنوان آسیب‌شناسی توسعه در افغانستان که توسط محمدصادق دهقان نوشته شده است. بنابراین، در این مقاله تلاش می‌شود که روند سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای دولت افغانستان را از سال ۱۳۸۳ تا سال ۱۴۰۰ خورشیدی مورد بررسی قرار داده و چالش‌های فرا راه این سیاست‌گذاری‌ها را به‌طور دقیق مورد بازکاوی قرار داد. از این جهت، با توجه به طرح مسأله چنین پرسش مطرح می‌شود که سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای دولت افغانستان در دو دهه گذشته با چه آسیب‌های مواجه بوده است؟ چرا دولت افغانستان طی دو دهه گذشته نتوانسته سیاست‌های توسعه‌ای خود را به‌طور مثبت به انجام برساند؟ و این سیاست‌ها، در طرح و تدوین با چه آسیب‌های برخورداری داشته است. با عنایت به پرسش‌های مطرح شده به نظر می‌رسد که دولت افغانستان طی دو دهه گذشته در طرح و تدوین و اجرایی سیاست‌های توسعه‌ای به‌طور کامل موفق نبوده و در این زمینه عوامل گوناگون نقش برانده‌ای داشته است. بنابراین، روش تحلیل داده‌ها و اطلاعات در این مقاله از نوع روش تحلیلی - توصیفی است و نحوه گردآوری داده‌ها اسنادی و کتاب‌خانه‌ای است که از اسناد معتبر و کتاب‌های علمی - پژوهشی در تدوین این مقاله کار گرفته شده است.

### چارچوب تیوریک

مدل سیستمی کاربرد وسیع در علوم سیاسی به‌ویژه سیاست‌گذاری‌های عمومی دارد. این مدل، خط‌مشی‌های دولت‌ها را به‌عنوان واکنش سیستم سیاسی به نیروهای که از محیط دریافت می‌شود نگاه می‌کند (رضاییان، ۱۳۸۳). در این زمینه، این مدل چهار مفهوم اصلی را در خود جای داده است: دروندادها، برون‌دادها، محیط سیاسی و سرانجام بازخورد که بر سیاست‌های سیستم سیاسی بر محیط اشاره دارد (موسوی و دیگران، ۱۳۹۲). بنابراین، در این مدل، خط‌مشی به‌عنوان برون‌داد سیستم سیاسی تلقی می‌شود، اما دروندادها که شامل دو گروه تقاضا و حمایت‌ها هستند هر یک در چهار گروه قابل تفکیک است. تقاضاها شامل این موارد هستند: تقاضا برای استفاده از امکانات و منابع اجتماعی، تقاضای مربوط به تنظیم رفتار افراد و گروه‌های مختلف جامعه، تقاضای مربوط به مشارکت در نظام سیاسی و روند تصمیم‌گیری جامعه و تقاضای کسب اطلاعات و اخبار درست در زمینه‌های گوناگون از حکومت. حمایت‌ها نیز این موارد را شامل می‌شوند: حمایت‌های مادی مثل پرداخت مالیات، حمایت از طریق اطاعت از قوانین اجتماعی، حمایت‌های مشارکتی مانند شرکت در انتخابات و حمایت از طریق ابراز تمکین از اقتدار عمومی و رسوم اجتماعی. معمولاً تقاضاهای که وارد سیستم سیاسی می‌شوند، با یکدیگر در تعارض هستند و برای تبدیل آن‌ها به برون‌داد یا خط‌مشی باید توافقی‌های شکل بگیرد که این توافق بر محوریت احزاب پیش می‌رود. خط‌مشی‌های عمومی نیز تاثیر تعدیل‌کننده بر محیط داشته و باعث تقاضاهای جدید می‌شود. در این مدل، برون‌دادهای سیستم که همان خط‌مشی‌های عمومی هستند را می‌توان به چهار گروه تقسیم‌بندی کرد: خط‌مشی‌های استخراج، خط‌مشی‌های توزیعی، خط‌مشی‌های تنظیمی و خط‌مشی‌های نمادین. در واقع دولت‌ها تلاش می‌کنند بر پایه چهار مدل خط‌مشی‌گذاری امور جامعه را تنظیم و مرتب کنند تا نظام سیاسی بتواند بر اصل مکانیزم‌های کاری خویش راه برود (قلی‌پور، ۱۳۸۹: ۸۶). بنابراین، از رهیافت سیستمی برای تبیین

سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای و خط‌مشی‌گذاری‌های دولت افغانستان سود برده و از طریق این مدل اتخاذ سیاست‌های توسعه‌ای مورد تحلیل و تبیین قرار گرفته است. از این جهت، چارچوب نظری این مقاله نظریه سیستمی و یا مدل سیستمی است و اطلاعات جمع‌آوری شده، برپایه این مدل تحلیل و توصیف شده است.

### ۱- نگاه تاریخی به روند سیاست‌های توسعه‌ای در افغانستان

شکل‌گیری نظام‌های سیاسی در افغانستان معاصر بر پایه چهار عنصر مطرح شده است؛ ساختار و مناسبات قبیله‌ای و یا نظم پاتریمونیال، نظم مشروطه‌خواهی انحصاری، نظم ایدیولوژیک و ناسیونالیسم قومی و نظم ایتلافی بر پایه مناسبات داخلی - خارجی. عناصر شکل‌دهنده نظم‌های سیاسی در افغانستان، عناصر از بالا به پایین بوده و هیچ‌گاهی نتوانسته حاکمیت مشروع و مردمی را که خواست‌ها و علایق شهروندان تبلور نظام سیاسی باشد، نبوده و نیست (نیکویی، ۱۳۹۷: ۲۲). از همین جهت، فرایند سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای در دولت‌های افغانستان به اساس عناصر چهارگانه فوق تدوین شده که این عناصر موانع اساسی بر سر تحقق سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای در شیرازه تاریخ دولت‌داری در کشور بوده است. در ذیل به شکل اجمالی، روند سیاست‌گذاری توسعه‌ای در دولت‌های افغانستان بررسی می‌گردد.

**الف) سیاست‌های توسعه‌ای امان‌الله:** بسیاری از تاریخ‌نگاران سیاسی، نظام سیاسی امانی را نظام مشروطه می‌دانند، از این جهت، نظام سیاسی مشروطه از نظر منتسکیو نظامی است که از حقوق حقه افراد به حیث شهروند در یک جامعه دفاع می‌کند و وظیفه اصلی نظام مشروطه، حفظ نظم در داخل و دفاع از استقلال کشور در برابر تجاوز بیرونی می‌باشد. از این رهگذر، نظام مشروطه در ساختار مدرن دو هدف را دنبال می‌کند: الف) تقویت همبستگی ملی و شکل‌دهی هویت و مشارکت؛ ب) تلاش در جهت اقتدار دولت و حکومت با شعار استقلال و حاکمیت ملی، بنابراین، اهداف دولت مدرن عبارت است از: ملی‌گرایی و استقلال‌طلبی، همبستگی ملی توأم با ملت‌سازی، حاکمیت و اقتدار مشروع. نظم امانی با چنین ساخت مواضع و مولفه‌های دولت - ملت‌سازی را مطرح کرد و تلاش روشن‌فکران دربار و نیروهای اجتماعی - سیاسی بر این بود که دولت مشروطه با سازوکارهای ملی‌گرایی و حاکمیت مرکزی شکل گیرد. همین بود که امان‌الله ساختار قدرت سیاسی خویش را بر محور پنج شاخصه مطرح کرد: ۱- دربار، ۲- ارتش، ۳- سران قبایل و ملاکین، ۴- روحانیون و ۵- روشن‌فکران (بینش، ۱۳۸۸: ۱۰۳). امان‌الله در تلاش این بود که سیاست‌های توسعه‌ای خویش را بر محور فکته‌های بالا در چهار بخش تدوین نماید که عبارت بودند از:

- توسعه سیاسی و بلند بردن سطح مشارکت در لایه‌های اجتماعی؛
- بوروکراسی و دیوان‌سالاری؛
- توسعه اقتصادی - اجتماعی؛ در این بخش، امان‌الله سیاست‌های توسعه‌ای را به دو دوره تقسیم می‌کند؛ دور اول از ۱۹۱۹ تا ۱۹۲۴ اصلاحات مالی، وضع قوانین برای جمع‌آوری مالیات، مسأله حمل‌ونقل، بهداشت و... دوره دوم از ۱۹۲۴ تا ۱۹۲۷ در این مقطع زمانی بیشتر به بسترهای اجتماعی و روستایی و توسعه صنایع دستی می‌پردازد (فرهنگ، ۱۳۸۵: ۶۰۲).
- توسعه آموزش و پرورش، تشویق و ترغیب زنان و مردان در امر فراگیری دانش و فرستادن دانش‌جویان و دانش‌آموزان به بیرون از کشور و تأسیس مکاتب مدرن و نهادهای فنی.

ب) سیاست‌های توسعه‌ای محمدظاهر شاه: پس از شکست اصلاحات امانی و به قدرت رسیدن حبیب‌الله کلکانی و دوره نادرشاه، نظام سیاسی با دو ساختار استبدادی مواجه می‌شود؛ یکی نظم کیهانی مبتنی بر مرجعیت دین‌گرایی و دیگری انحصاری سازی قدرت در آل خانواده. افغانستان در این مقطع زمانی با دوره تاریک و عقب‌گرد سیاسی، اقتصادی و فرهنگی مواجه است. هیچ نیروی پیش‌رونده و دگراندیش که بتواند مسأله سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای را مطرح کند، سربلند نمی‌کند تا سیاست‌های توسعه‌ای را مطرح کند. ساختار جامعه سیاسی افغانستان، طوری طراحی شده که وجود قبایل و فرهنگ قبیله‌ای در طول تاریخ معاصر کشور، چانه‌زنی‌ها و برخوردهای سیاسی که اکثراً به صورت خشونت‌آمیز اتفاق افتاده، میان چند قبیله‌ای مشخص از خانواده مشخص که این برخورد ایل‌گرایی روند سیاست‌های توسعه‌ای و عمرانی به چالش مواجه کرد (مشتاق، ۱۳۹۷: ۱۴۶). اما در دهه پایانی سلطنت ظاهرشاه، دولت یک‌سری اقدامات توسعه‌ای را در زمینه آموزش و پرورش، حمل‌ونقل، ایجاد شرکت‌های داروسازی، مسأله بهداشت و تأسیس دانشگاه‌ها و مدارس از جمله سیاست‌های توسعه‌ای بودند که در این زمینه روی کار آمدند (صیقل، ۱۳۹۴: ۲۹۳).

ج) سیاست‌های توسعه‌ای داوود: محمد داوود، در ۲۶ سرطان ۱۳۵۲ خورشیدی در یک کودتای نظامی، نظم شهنشاهی و میراثی را سرنگون کرد. او رژیم سیاسی خویش را جمهوری نام‌گذاری کرد و یک کمیته ۱۷ نفری برای رهبری و مدیریت سیاسی جمهوری تشکیل داد و خودش در رأس نظام جمهوری قرار گرفت (یوانز، ۱۳۹۶: ۱۹۱). داوودخان با به دست گرفتن ریاست جمهوری، نخست‌وزیری، وزارت خارجه و وزارت دفاع، نشان داد که در پی ساخت یک نظم استبدادی و مرکزگرا بر محور جمهوریت است. جمهوریت داوود، سه ویژگی منحصر-به خود داشت: تمرکزگرایی در قدرت سیاسی، نگاه ناسیونالیستی به دولت - ملت‌سازی و خویشاوند سالاری در بروکراسی کشور. داوود بر پایه این سه ویژگی نظام جمهوری را پایه‌ریزی کرد که در دل این نظام، جمهوری تک‌رای و انحصاری سازی نظم سیاسی بیرون می‌آمد. او با آن‌هم یک‌سری سیاست‌های توسعه‌ای را اتخاذ کرد؛ از جمله در بخش‌های زراعت، راه‌سازی، ساختمان‌سازی، ترانسپورت و مخابرات، آموزش و پرورش، رشد صنایع دستی از جمله سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای بودند که در زمان داوود کلید خوردند.

د) سیاست‌های توسعه‌ای مارکسیست‌ها و مجاهدین: افغانستان در سال‌های ۱۳۵۷ و ۱۳۷۱ خورشیدی با سازوکارهای ایدئولوژیک مارکسیستی و اسلام‌گرایی مواجه بود. در این مقطع تاریخ تراضی سیاست‌گذاری را ایدئولوژی چپ مارکسیسم - لنینیسم و اسلام‌گرایی راست افراطی تشکیل می‌داد. کانون تصمیم‌گیری در این نظم، ایدئولوژیک و تقدس‌گرایی ذهنی بود که می‌توان منع قدرت سیاسی را در مارکسیسم و اسلام‌گرایی سه چیز دانست: آرمان‌گرایی سیاسی، جهان‌باوری و تقدس‌گرایی. این سه شاخصه نظم ایدئولوژیک در سازوکارهای هم دولت مارکسیستی و هم دولت اسلامی به وضوح دیده می‌شد. بنابراین، دولت‌های ایدئولوژیک با انحصاری سازی قدرت سیاسی و محدود سازی آزادی‌های اجتماعی - سیاسی، روند سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای را به چالش مواجه کرد. دولت کمونیستی وقت یک‌سری سیاست‌های توسعه‌ای را روی دست داشت از جمله شهرک‌سازی‌ها، تطبیق ماستر پلان دوره داوود خان در باب جاده‌های حلقه‌ای کشور، سیاست‌های رفاهی مانند آموزش و پرورش رایگان، درمانگاه‌ها و بیمارستان‌ها، مراکز آموزشی برای یتیم‌ها و مردم بی‌بضاعت و ... مسایل بودند که در دوره کمونیست‌ها مطرح شد. ولی با قدرت‌گیری مجاهدین، سیاست‌های توسعه‌ای فرو ریخت و مجاهدین پس از گذشت یک و دو سال آرامش نسبی، مشغول و مصروف نزاع‌ها و جنگ‌های داخلی بودند (یوانز، ۱۳۹۶: ۲۵۹).

## ۲- افغانستان و شکل‌گیری دولت جدید

افغانستان پس از گذراندن یک دوره پرتنش داخلی و خارجی، نظم‌های ایدیولوژیک و تقدس‌محور در محراق توجه جامعه جهانی قرار گرفت. جامعه جهانی تلاش کرد، فرایند دولت - ملت‌سازی را بر اصل مشارکت و مشروعیت سیاسی با تشکیل ائتلاف نخبگان سیاسی کشور به وجود آورد. همین بود که نشستی در بن آلمان در سال ۲۰۰۱ با اشتراک گروه‌های جهادی و بازماندگان شاه سابق و ناظرین بین‌الملل برگزار شد که این نشست به توافق نخبگان سیاسی منجر شد (بارفیلد، ۱۳۹۸: ۴۵۷). براینده این نشست، تشکیل اداره موقت، اداره عبوری، شکل‌گیری قانون اساسی و فرایند انتخابات ریاست جمهوری و پارلمانی بود. جامعه جهانی در پی استمرار نظام مردم سالار و بلندبردن سطح مشارکت سیاسی شهروندان و نهادسازی بود تا روند توسعه و نوسازی سیاسی مسیر اصلی خود را طی نماید.

فصل‌نامه‌ی علمی - پژوهشی رنا سال هشتم، شماره ۲۰ تابستان ۱۴۰۳

کشور در این مقطع تاریخی هرچند هم به لحاظ سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و هم اجتماعی رو به رشد و توسعه بود. سطح مشارکت سیاسی در روند انتخابات، در انتخابات ریاست جمهوری ۱۳۸۳، انتخابات پارلمانی ۱۳۸۴ بلند بود و شهروندان با دل‌گرمی تمام به فرایند انتخابات باور داشتند و سطح توسعه<sup>۳</sup> و رشد رو به صعود بود، اما با تشکیل نظم ایتلافی و نگاه قوم‌محور به قدرت سیاسی، روند سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای را به چالش مواجه کرد.

**الف: شکل‌گیری قانون اساسی:** طبق توافق‌نامه بن، در ۱۳ میزان ۱۳۸۱، دولت انتقالی دوماه پس از تشکیل، کمیسیون تسوید قانون اساسی را که متشکل از ۹ نفر بود، تعیین کرد تا مسوده ابتدایی قانون اساسی را تهیه و آن را در اختیار کمیسیون تدقیق قانون اساسی بگذارد. کمیسیون تدقیق قانون اساسی متشکل از ۳۵ نفر بود که از طرف رئیس‌جمهور تعیین شده بودند و وظیفه داشتند با مشاوره از مردم مسوده قانون اساسی را برای ارایه به لویه جرگه قانون اساسی ارایه کند. این کمیسیون از ثور ۱۳۸۲ آغاز به کار کرد. در ۲۳ قوس ۱۳۸۲ لویه جرگه قانون اساسی برگزار و قانون اساسی افغانستان را در ۱۴ جدی ۱۳۸۲ به تصویب رسانید. در واقع، قانون اساسی نوعیت نظام سیاسی و حقوق سیاسی مدنی شهروندان و مسیرهای سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای و راهبردی را تعریف کرده بود.

۱) **تعریف نظام سیاسی:** بر اساس مشخصه‌های قانون اساسی، نظام سیاسی افغانستان بر چنین مولفه‌های استوار است؛ ساختار سیاسی افغانستان بر پایه سه قوه مجریه، مقننه و قضائیه تشکیل شده است که رئیس‌جمهور در رأس حکومت قرار دارد. از آن‌جای که قانون اساسی حاکمیت را از آن مردم دانسته، مردم برای رهبری و مدیریت در تعیین رئیس‌جمهور و نمایندگان خویش از حق رای برخوردار هستند. ما در تجربه تاریخی نظام جمهوری پس‌ا بن چهار دوره انتخابات ریاست جمهوری و سه دوره انتخابات شورای ملی و شوراهای ولایتی را داشته‌ایم. بعد از تصویب قانون اساسی در سال ۱۳۸۲ خورشیدی، افغانستان شاهد برگزاری چند دوره انتخابات ریاست جمهوری در سال‌های ۱۳۸۳، ۱۳۸۸، ۱۳۹۳ و ۱۳۹۸ و هم‌چنان برگزاری انتخابات پارلمانی طی سال‌های ۱۳۸۴، ۱۳۸۹ و ۱۳۹۷ بوده است. هم‌چنان چندین دوره شاهد برگزاری انتخابات شورای‌های ولایتی و شهرستان‌ها بودیم.

۲) **برنامه خلع سلاح و ایجاد ارتش ملی:** یکی از مواردی که در توافق‌نامه بن به تصویب رسیده بود، خلع سلاح گروه‌های جنگی و ادغام این گروه‌ها به ارتش ملی و بخش‌های ملکی بود. بعد از این که قانون اساسی تصویب و نظام جمهوری در کشور روی کار آمد، ایالات متحده

آمریکا با متحدین غربی‌شان برای ختم جنگ و صلح پایدار در کشور، برنامه DDR را آغاز کردند و دولت را مکلف به سیاست‌گذاری‌های نظامی و تأسیس ارتش ملی کرد که این روند در ذات خود موفق نبود. به دلیل این‌که روند خلع سلاح بیشتر در میان خودی‌ها بود و این سیاست در میان گروه‌های متخاصم اعمال نشد.

**۳) سیاست‌های توسعه‌ای و عمومی:** دولت تازه‌تأسیس افغانستان، در هم‌کاری با جامعه جهانی با توجه به وضعیت بد اقتصادی و فلج شدن کلیه زیربنای‌های اقتصادی؛ سیاست‌های توسعه‌ای خویش را در زمینه‌های مختلف اعلام کرد. از آن جای‌که دولت افغانستان، درآمدهای کافی برای پیش‌برد این سیاست‌ها نداشت، معمولاً بودجه انکشافی را اختصاص به کمک‌های خارجی می‌کرد. به‌طور نمونه در بودجه سال ۱۳۸۴ که از سوی وزارت مالیه اعلام شده بود، تنها بودجه عادی ۶۷۸ میلیون دالر بود که از این جمع حتماً ۵۰ درصد این بودجه عادی هم از کمک‌های خارجی بود. بودجه عادی در سه زمینه به مصرف می‌رسید؛ رفع نیازمندی‌ها، نظم اقتصادی و توانمندسازی نیروهای کاری در ادارات که از این بودجه ۲۴ درصد برای وزارت داخله، ۲۰ درصد برای وزارت دفاع و ۱۹ درصد برای آموزش و پرورش اختصاص یافته بود (سایت فارسی بی‌بی‌سی)، اما بودجه انکشافی که بیشتر متکی به کمک‌های خارجی بود، تأکید روی سیاست‌های توسعه‌ای داشت و دولت افغانستان بر اساس بودجه انکشافی اتخاذ به سیاست‌گذاری‌ها در زمینه‌های مختلف می‌زد. دولت افغانستان در تبانی با جامعه جهانی و کشورهای کمک‌کننده، سیاست‌های توسعه‌ای خود را بر محورهای ذیل طرح و تدوین کرد:

- تأسیس و بازسازی نهادهای آموزشی؛
- راه‌سازی و مسأله حمل‌ونقل؛
- انکشاف متوازن؛
- سیاست فقرزدایی؛
- تقویه سیاست‌های کشاورزی؛ و
- تقویت سکتور خصوصی؛

دولت افغانستان، بر اساس نیازهای جامعه و برای مشروعیت بخشی نظام سیاسی، سیاست‌های توسعه‌ای را در ابعاد گوناگون روی دست گرفت. به‌طور نمونه در سال ۱۳۸۳ خورشیدی، برنامه توسعه‌ای را در باب انکشاف متوازن و مسأله فقرزدایی روی دست گرفت که بخشی بزرگ از بودجه انکشافی و توسعه‌ای مربوط به چنین سیاست‌ها می‌شود. هم‌چنان در زمینه رشد و تقویت بخش خصوصی در ابعاد مختلف اقدامات عملی را انجام داده است (آگاهی پالیس، یوروآسیا، ۲۰۱۹).

### 3- گروه‌های ذی‌نفوذ در مسأله قدرت

تحولات یازدهم سپتامبر و آغاز هزاره سوم، نوید تازه‌ای از نظام سیاسی و تحول سیاسی در جامعه افغانستان رقم خورد. جامعه جهانی و در رأس ایالات متحده آمریکا با توجه به تحولات در سطح ملی و بین‌المللی رویکرد سیاسی و نظامی خود را در مسأله افغانستان تغییر داده و به حیث بازیگر اصلی در مناسبات قدرت افغانستان خود را

مطرح کردند. افغانستان به لحاظ ژئوپولیتیکی و ژئواستراتژیکی در مناسبات قدرت بین‌الملل و امنیت جهانی نقش برآورده دارد. قدرت‌های بزرگ به نحوی به این منطقه چشم دوخته‌اند که در این میان، آمریکا با توجه به رویدادهای نوین در نظم جهانی به حیث یکی از قدرت‌های مهم در مسایل سیاسی، اقتصادی و نظامی افغانستان مطرح شد و گرداننده تحولات سیاسی در این منطقه بود. با این حساب، گروه‌های که در شکل‌گیری نظام کشور چه در سطح ملی، منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای نقش آفرینی کردند، عبارت‌اند از: جامعه جهانی، نیروهای جبهه مقاومت ملی به رهبری برهان‌الدین ربانی، گروه قبرس که تعدادی از جریان‌های سیاسی متخاصم در منازعه افغانستان نقش داشتند. جناح روم، که بیشتر وابسته به شاه سابق افغانستان بودند و در تلاش بودند که مسأله افغانستان باید حل شده و دولتی روی کار بیاید که مسأله ملی و سیاست‌های توسعه‌ای در اولویت کارش باشد.

### ۳-۱. تعهدات گروه‌های ذی‌نفوذ در مسأله قدرت افغانستان

پس از روی کار آمدن دولت جدید در کشور و تدوین قانون اساسی، جامعه جهانی حدوداً ۹۰ میلیارد دلار را در جریان نشست‌های جهانی برای تامین امنیت و بازسازی افغانستان کمک کردند. از این میان در حدود ۶۹ میلیارد آن به‌گونه رسمی از سوی کشورهای کمک‌کننده به افغانستان تعهد شد که تا سال ۱۳۹۱ خورشیدی، در حدود ۵۷ میلیارد آن به حکومت افغانستان پرداخت شده است. بر اساس اطلاعات وزارت خزانه‌داری افغانستان این کمک‌ها در بخش‌های ذیل به مصرف رسیده است: مبارزه با تروریسم و تامین امنیت، حاکمیت قانون، بازسازی زیرساخت‌های اقتصادی - اجتماعی، مبارزه با کشت و قاچاق مواد مخدر، مبارزه با مسأله فقر و بی‌سوادی، آموزش و پرورش و کشاورزی (و ثوقی و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۶۵)، اما به دلیل ناامنی و نگاه امنیت‌محور جامعه جهانی و دولت افغانستان، اکثر این کمک‌ها در بخش تامین امنیت و مبارزه علیه گروه‌های متخاصم هزینه شده است. جامعه جهانی برای بازسازی و توسعه افغانستان در بیست سال حضورشان، ۱۰ نشست جهانی را برای بازسازی و تامین امنیت سرتاسری در این کشور برگزار کرده است. نخستین نشست آن در سال ۱۳۸۰ در شهر بن آلمان و آخرین نشست در سال ۱۳۸۹ در لیسبون پرتغال برگزار شد. بر اساس آمارهای که وزارت خزانه‌داری کشور، ارقام کشورهای که بیشترین کمک را در این نشست‌ها نشر کرده است، قرار زیر اند:

| شماره | کشور                | تعهد                | پرداخت              |
|-------|---------------------|---------------------|---------------------|
| ۱     | ایالات متحده آمریکا | ۴۴,۳۵۶ میلیارد دلار | ۳۸,۱۱۸ میلیارد دلار |
| ۲     | ژاپن                | ۳,۱۵۲ میلیارد       | ۳,۱۵۲ میلیارد       |
| ۳     | اتحادیه اروپا       | ۲,۸۸۳ میلیارد       | ۲,۵۹۴ میلیارد       |
| ۴     | بانک انکشاف آسیایی  | ۲,۲۶۹ میلیارد       | ۱,۰۰۵ میلیارد       |
| ۵     | انگلستان            | ۲,۲۲۲ میلیارد       | ۲,۲۲۲ میلیارد       |
| ۶     | بانک جهانی          | ۲,۱۳۷ میلیارد       | ۱,۷۰۰ میلیارد       |
| ۷     | آلمان               | ۲,۱۳۰ میلیارد       | ۷۶۲ میلیون          |
| ۸     | هند                 | ۱,۵۱۶ میلیارد       | ۷۵۹ میلیون          |

|    |        |               |               |
|----|--------|---------------|---------------|
| ۹  | کانادا | ۱,۲۵۶ میلیارد | ۱,۲۵۶ میلیارد |
| ۱۰ | هالند  | ۱,۰۱۵ میلیارد | ۱,۰۱۵ میلیارد |

منبع: گزارش همکاری‌های انکشافی برای افغانستان، وزارت مالیه سال ۱۳۹۱ خورشیدی

### ۳-۲. گروه‌های متخاصم در مسأله قدرت

گروه‌های متخاصم در منازعات قدرت در افغانستان، بعد از تشکیل اداره موقت و شکل‌گیری نظم نوین سیاسی، در ادارات ملکی و نظامی ادغام شده و مسئولیت‌های اداری و سیاسی را بدوش گرفتند. شاهد برگزاری انتخابات ریاست جمهوری، انتخابات شورای ملی و شوراهای ولایتی در سراسر کشور و حضور گسترده زنان در روند سیاسی و اجتماعی در افغانستان بودیم. دولت و نظام سیاسی برآمده از توافق این گروه‌ها، متعهد بر برنامه‌های توسعه‌ای و عمرانی چون: سکتور خصوصی، مسأله حمل‌ونقل، توسعه آموزش و پرورش، انکشاف متوازن، مسأله بهداشت و هم‌چنان ایجاد و بازسازی زیربنای انرژی و برق از جمله رویکردهای توسعه‌ای بود که گروه‌های متخاصم در دهه هفتاد خورشیدی متعهد بر اجرایی این برنامه‌ها شدند (تمنا، ۱۳۹۸: ۵۱). دولت افغانستان طی سال‌های ۱۳۸۱ و ۱۳۸۵ در تدوین برنامه‌های توسعه‌ای و عمرانی رویکردهای خوبی را در تبنی با جامعه جهانی مطرح کرد و روند بازسازی و عمران‌ات به خوبی به پیش می‌رفت. به دلیل نبود مکانیزم‌های نظارتی و تدوین برنامه‌ها بر اساس نیازمندی جامعه و روستاها و هم‌چنان نبود گروه نظارتی در تطبیق برنامه‌ها، زمینه حیف‌ومیل سرمایه‌های خارجی در امر توسعه و انکشاف روستایی و شهری را مساعد ساخت و زمینه فاصله‌گیری مردم از حکومت کم‌کم مساعد شد. از این رهگذر، جامعه جهانی و کشورهای کمک‌کننده برای این که بتوانند دولت تازه‌تاسیس افغانستان را به مسیر اصلی برگردانند، نشستی را در لندن در سال ۲۰۰۶ برگزار کردند و این نشست چشم‌انداز سیاست‌های توسعه‌ای افغانستان را بر محور همکاری‌های جامعه جهانی تعریف می‌کرد.

### ۳-۳. نشست لندن و چشم‌انداز نظام جدید توسعه‌ای

در فبروری سال ۲۰۰۶ میلادی نمایندگان بیش از ۷۰ کشور و سازمان‌های بین‌المللی در لندن گرد هم آمدند تا بیش از ۱۰ میلیارد دلار به روند بازسازی و سیاست‌های توسعه‌ای در افغانستان کمک کنند (سایت بی‌بی‌سی فارسی). در این نشست جامعه جهانی از دولت افغانستان خواسته بود تا گزارش کاری در روند بازسازی و توسعه‌ای را به کشورهای کمک‌کننده ارائه کند و طرح یک استراتژی ملی که بتواند افغانستان را در سیاست‌های توسعه‌ای محور پیش کرد؛ انکشاف متوازن منطقه‌ای، همکاری‌های منطقه‌ای و انتقال مسئولیت‌های امنیتی به نیروهای بومی و ارتش ملی. از جمله محورهای بودند که در استراتژی توسعه ملی در نشست لندن مطرح شد. در واقع استراتژی توسعه ملی، چشم‌انداز و دورنمای سیاست‌های توسعه‌ای دولت افغانستان را تدوین می‌کرد و دولت مکلف به سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای در زمینه انکشاف متوازن، فقرزدایی و توجه به سیاست‌های روستایی و مسأله بهداشت و حمل‌ونقل بود. افزون بر آن، جامعه جهانی مکلف به تامین منابع مالی و هزینه‌های راهبردی این استراتژی بود که در سه بخش سیاست‌های توسعه‌ای دولت را حمایت می‌کرد: سهم‌گیری در پروژه‌های توسعه‌ای، تقویت زیربنای اقتصادی و کشاورزی و تشویق سرمایه‌گذاری‌های خارجی و داخلی (گزارش اقتصادی افغانستان، بانک جهانی، جوزای ۱۳۹۶).

#### ۴. برنامه توسعه‌ای دولت افغانستان

پس از نشست لندن در سال ۲۰۰۶ رویکرد جامعه جهانی و دولت افغانستان در امر مبارزه با تروریسم و مسأله دولت - ملت سازی تغییر کرد. دولت افغانستان و کشورهای کمک‌کننده، بیشتر روی مسایل توسعه‌ای و سیاست‌های عمرانی توجه کردند، همین بود که دولت افغانستان در سال ۱۳۸۷ استراتژی انکشاف ملی را با توجه به کمک‌های توسعه‌ای کشورهای خارجی طرح و تدوین کرد که دورنمای ۱۵ ساله سیاست‌های توسعه‌ای افغانستان را تعریف و روشن می‌ساخت. دولت افغانستان، برای سیاست‌های توسعه‌ای خود، برنامه‌های را اولویت‌بندی کرد که در ۲۲ مورد ترتیب شده اند.

| کلیتر برنامه انکشافی و توسعه‌ای دولت افغانستان |                            |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |           |
|------------------------------------------------|----------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| شماره                                          | برنامه‌های داری اولویت ملی | شرح                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | وضعیت     |
| ۱                                              | برنامه ملی صنعت معدنی      | این پروگرام، سرمایه‌گذاری در سکتور معادن را حمایت، انکشاف منابع معدنی را نظارت و خطوط ارتباطی منطقه‌ای را ایجاد می‌کند. این پروگرام می‌خواهد تا استقلالیت مالی افغانستان از طریق همکاری‌های استراتژیک و سرمایه‌گذاری به صنایع معدنی تقویت گردد.                                                                                                                                                       | تائید شده |
| ۲                                              | برنامه ذخایر ملی           | این پروگرام در مورد انکشاف زیربنای لازم که به‌طور مستقیم از انکشاف ذخایر معدنی افغانستان و به‌طور غیرمستقیم از ازدیاد عواید تجارتي و تحرک کار به میان می‌آید، متمرکز می‌باشد. هدف این پروگرام اتصال افغانستان به منطقه و سایر جهان از طریق بهبود راهروهای منابع داخلی کشور می‌باشد. راهرو منابع ابزاری است که افغانستان را در استفاده از منابع طبیعی و رسیدن به ظرفیت رشد، عواید و اشتغال کمک می‌کند. | تائید شده |

|                          |                                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |              |
|--------------------------|-------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------|
| ۳                        | برنامه<br>ملی تهیه<br>انرژی                     | این پروگرام به منظور انکشاف پالیسی<br>انرژی ملی و نقشه راه، افزایش<br>تجارتی شدن سکتور و ارتقای<br>ظرفیت انرژی ملی و اکمال انرژی<br>دهات و سایر طرح‌های انرژی طرح<br>گردیده است. در این پروگرام<br>پیش‌بینی می‌شود که یک برنامه‌ی<br>تسلسل یافته‌ای سرمایه‌گذاری در<br>تهیه انرژی (تولید، انتقال و توزیع)<br>همراه با اصلاحات سکتوری در<br>تقویت حکومت‌داری، مشارکت<br>سکتور خصوصی، ارتقای ظرفیت و<br>حساب‌دهی به میان آید. هدف آن<br>ارایه امنیت انرژی از طریق ارایه<br>انرژی قابل پرداخت و قابل‌دوام<br>می‌باشد. | زیر کار      |
| ۴                        | تسهیل<br>برنامه‌ی<br>توسعه‌ای<br>شهری           | این پروگرام پلان‌گذاری شهری را با<br>حمایت انکشاف سکتور خصوصی<br>تقویت می‌کند. استفاده موثر از<br>پلان‌گذاری اراضی و پلان حمل‌ونقل<br>در حمایت از صنعت معدنی و<br>راهروهای منابع طبیعی حیاتی به<br>شمار می‌آیند. هدف این پروگرام<br>تقویت حکومت‌داری شهری<br>می‌باشد.                                                                                                                                                                                                                                              | تائید<br>شده |
| کلستر انکشاف سکتور خصوصی |                                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |              |
| ۱                        | برنامه حمایت<br>از تجارت‌های<br>کوچک و<br>متوسط | این پروگرام محیط تجارتي<br>بهرتر، اصلاحات قانونی به منظور<br>تشویق تصدی‌های متوسط و<br>کوچک و انکشاف صنایع،<br>مارکت باثبات و قابل پیش‌بینی<br>با اکمال بازارهای منطقه‌ای و<br>بین‌المللی، بهبود رقابت و تنوع                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | تائید<br>شده |

|              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                 |   |
|--------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------|---|
|              | اقتصادی با کاهش مصارف<br>دخول و خروج به بازار را<br>تقویت می نماید. هدف این<br>پروگرام اقتصاد بازار آزاد<br>پاسخ گوی اجتماعی در<br>افغانستان می باشد که در آن<br>رشد مساوی و قابل تداوم<br>توسط سکتور خصوصی<br>رهبری شود و رشد باعث<br>افزایش اشتغال، استاندارد بلند<br>زندگی و کاهش فقر را به ارمغان<br>آورد.                                                                                                                                                                                                                                                                                    |                                 |   |
| تائید<br>شده | این پروگرام باعث ایجاد یک<br>سکتور مدرن و موثر معلومات<br>و مخابرات می گردد. این<br>پروگرام چارچوب حقوقی،<br>تنظیمی، پالیسی و نهادها را<br>تقویت می نماید و شبکه<br>مخابرات را توسعه و روش های<br>«حکومت داری الکترونیکی» و<br>«حکومت داری موبایل» و<br>مدرن نمودن سکتور پستی را<br>انکشاف می دهد. هدف این<br>پروگرام عبارت از قابل دسترس<br>نمودن خدمات مناسب<br>مخابراتی در هر ولسوالی و<br>قریه افغانستان از طریق قادر<br>نمودن بازار آزاد تا این که تمام<br>افغان ها اعم از مردان و زنان<br>بتوانند از این خدمات به منظور<br>بهبود سریع حکومت داری،<br>خدمات اجتماعی،<br>تقویت پروسه بازسازی، | برنامه<br>دیجیتالی<br>افغانستان | ۲ |

|                           |                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |         |
|---------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
|                           | افزایش اشتغال، ایجاد سکتور خصوصی فعال، کاهش فقر و حمایت از گروپ های فقیر و آوردن افغانستان منحيث عضوی خط اول جامعه جهانی الکترونیکی استفاده نمایند، می باشند. |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |         |
| کلستر زراعت و انکشاف دهات |                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |         |
| ۱                         | برنامه انکشاف ذخایر طبیعی و آب                                                                                                                                | تمرکز این پروگرام جلوگیری از تخریبات در آبیاری، سیستم آبی، خاک، اراضی و جنگلات برای رشد سکتور اقتصادی می باشد. این پروگرام در پروژه های بزرگ، متوسط و کوچک را در انکشاف و مدیریت آبیاری همراه به آبیاری محصولات، مدیریت منابع طبیعی محیطی، اجاره دادن اراضی دولتی به مقاصد تجارتی و نیمه تجارتی و انکشاف انرژی قابل تجدید روستایی را تاکید می نماید. | زیر کار |
| ۲                         | برنامه ملی کشاورزی و توسعه بازار                                                                                                                              | این پروگرام از افزایش تولیدات در بخش های حبوبات، باغداری و مواشی که باعث امنیت ملی غذایی و ازیاد تولیدات در پروسس مارکت های داخلی و خارجی می گردد را تقویت می نماید. هدف این پروگرام رسیدن به تولید زراعتی قابل دوام، افزایش تولیدات و تقویت قابلیت نگهداری محصولات می باشد.                                                                         | تحت کار |

|                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                                |   |
|-------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------|---|
| تأیید<br>شده            | این پروگرام دسترسی به مارکت‌ها در طول سال را ارایه می‌نماید که خود در بهبود رشد زراعتی و دهات حیاتی به نظر می‌رسد. این پروگرام در نظر دارد تا رشد اقتصادی متوازن را با دسترسی به تسهیلات اولیه در دهات سراسر کشور به ارمغان آورد.                                                                                                                                                                                                                                                                       | برنامه دسترسی<br>به دهات                       | ۳ |
| تأیید<br>شده            | این پروگرام بالای کارهای فعلی در افزایش تقویت رشد روستایی متمرکز می‌باشد. در این پروگرام شوراهای انکشاف محیطی طوری توسعه می‌یابند تا تمام قریه جات افغانستان تحت پوشش قرار گیرند و منابع اضافی به منظور ساختن زیربنا قریه جات ارایه می‌گردد. این پروگرام ظرفیت را با کلستر نمودن قریه جات به منظور کارایی بیشتر و قویتر اتصال به نهادهای رسمی دولتی و نیز فعالیت در سطح ولسوالی برای انکشاف محلی بهبود می‌بخشد. هدف عمومی این پروگرام ایجاد یک همکاری موثر و اشتراکی بین دولت و مردم افغانستان می‌باشد. | برنامه ملی<br>تقویت<br>نهادهای ملی             | ۴ |
| کلستر انکشاف منابع بشری |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                                |   |
| تأیید<br>شده            | این پروگرام خلاهای مهارت‌ها را با ارایه تعلیمات و تحصیلات تخنیکی و حرفوی به جوانان افغان که از کیفیت بالا                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | برنامه تسهیل<br>کار برای بلند<br>بردن مهارت‌ها | ۱ |

|           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                        |   |
|-----------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------|---|
|           | <p>برخوردار باشد، ارتباط به مارکت داشته باشد، و بر اساس تقاضا تهیه شده باشد و نیز مورد تأیید باشد را کاهش می‌دهد. برای کسانی که از سیستم تعلیمی رسمی به دور مانده باشند، این پروگرام کورس‌های سواد آموزی و انکشاف مهارت‌های قابل تقاضا را ارائه می‌نماید. هدف این پروگرام آماده ساختن افغانان به‌طور موثر می‌باشد تا آن‌ها بتوانند در بازار کار، فعلا نه اشتراک نمایند.</p> |                        |   |
| تأیید شده | <p>این پروگرام دسترسی به تحصیلات ابتدایی با کیفیت را با تمرکز روی اشتراک دختران بهبود می‌بخشد. هدف آن تقویت حضور بیشتر در مکاتب، بهبود سویه تحصیلی استادان و تقویت ظرفیت مدیریت وزارت معارف می‌باشد.</p>                                                                                                                                                                    | برنامه تحصیلی برای همه | ۲ |
| تأیید شده | <p>این پروگرام بالای تطبیق تعهدات دولت افغانستان در بهبود تساوی جنس‌متمركز می‌باشد. این پروگرام ظرفیت تمام نهادهای مربوطه در تبدیل اهداف پلان ملی عمل برای زنان افغانستان به پروسه‌های پالیسی، پلان، پروگرام، بودجه‌سازی، تطبیق و ارزیابی و تفتیش را ارتقا می‌بخشد.</p>                                                                                                     | برنامه عملی برای زنان  | ۳ |

|                  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                     |   |
|------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------|---|
|                  | دسترسی بیشتر زنان باعث بهبود حقوق بشر- و افزایش ظرفیت کشور در کاهش فقر می گردد.                                                                                                                                                                                                                                                                              |                     |   |
| تائید شده        | این پروگرام زیربنای صحتی و ارایه خدمات را تقویت می بخشد. هدف آن بهتر شدن وضعیت صحتی و غذایی مردم افغانستان به طور مساوی و منصفانه از طریق ارایه خدمات با کیفیت صحتی، حمایت از انکشاف محیط صحتی و شرایط زندگی و بهبود زندگی به طور صحت مند می باشد.                                                                                                           | برنامه های بهداشت   | ۴ |
| کلستر حکومت داری |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                     |   |
| تائید شده        | این پروگرام افغانستان را به جهت مداومت مالی از طریق حمایت از افزایش جمع آوری عواید داخلی، تقویت بودجه منجیث یک وسیله ی پالیسی ملی، بهبود اجراء و تطبیق بودجه، انکشاف ظرفیت در تطبیق موثر پروگرام ها و افزایش حساب دهی و شفافیت مالی عامه به پیش می برد. مطابق این برنامه، شاروالی ها سیستم های جمع آوری عواید، بودجه سازی و مدیریت مالی را تطبیق خواهند کرد. | برنامه اصلاحات مالی | ۱ |
| زیر کار          | این پروگرام جهت مبارزه با فساد اداری از طریق افزایش حساب دهی و شفافیت و طرز العمل های کنترول مبارزه                                                                                                                                                                                                                                                          | برنامه شفافیت مالی  | ۲ |

|              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                                   |   |
|--------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------|---|
|              | می‌نماید. این امر از طریق اصلاحات قانونی، سرمایه‌گذاری در بهبود ظرفیت نهادهای ملی کلیدی و تصمیم‌گیری واضح و عمل در آن و دادن پیام مبنی بر این که فساد اداری قابل تحمل نمی‌باشد، به میان می‌آید. هدف اساسی این پروگرام افزایش اعتماد عامه در دولت و ایجاد یک محیط توانا در انکشاف اجتماعی و اقتصادی می‌باشد.                                                                                                      |                                   |   |
| زیر کار      | این پروگرام مصارف عامه و مدیریت خدمات ملکی را تقویت می‌بخشد. پالیسی وسیع، اصلاحات ساختاری و حقوقی در اداره عامه، ارائه خدمات عامه از طریق دولت را از طریق ساده‌سازی طرزالعمل‌ها، انکشاف فعالیت‌های آموزشی جامع، بهبود شرایط کاری خدمات ملکی، انکشاف معیارهای تغییر توانایی و ظرفیت خدمات ملکی برای انجام مسئولیت‌های آن و قادر ساختن فعالیت‌های اقتصادی اصلی دولت منحصراً ارگان مستقل را معرفی و تطبیق می‌نماید. | برنامه کاری<br>حکومت‌داری<br>مؤثر | ۳ |
| تائید<br>شده | از طریق این پروگرام دولت آرایه خدمات محلی را اولویت می‌بخشد، پالیسی                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | برنامه<br>حکومت‌داری<br>محلی      | ۴ |

|           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                               |   |
|-----------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------|---|
|           | حکومت‌داری محلی را تطبیق می‌نماید و اصلاحات حقوقی لازم را به منظور رفع موانع جهت بهبود حکومت‌داری محلی برمی‌دارد. هدف اساسی این پروگرام نزدیک کردن سکتور عامه به مردم و اطمینان از شفافیت و تقویت حکومت محلی می‌باشد.                                                                                                       |                               |   |
| زیر کار   | این پروگرام دسترسی بیشتر را به خدمات قضائی برای تمام افغان‌ها ارائه می‌نماید. نهادهای عدلی را تقویت می‌بخشد و سیستم قضائی مرتبط به پروسه قضایی را تقویت و معیارات افزایش کیفیت و کمیت خدمات قضائی را افزایش می‌بخشد. هدف آن اعاده اعتبار افغان‌ها در توانائی قانون جهت محافظت و دفاع از منافع‌شان منحیث مردم و ملت می‌باشد. | برنامه قانون و عدالت برای همه | ۵ |
| تائید شده | این پروگرام مسئولیت‌های مدنی و حقوق بشری نهادهای دولتی افغان که در پالیسی‌ها، پروسه‌ها و آگاهی‌ها منعکس یافته است را شامل می‌نماید. کمیسیون مستقل حقوق بشر- افغانستان اطمینان حاصل می‌نماید که نهادهای محلی و سنتی به رسمیت                                                                                                 | مسئولیت‌های مدنی و حقوق بشری  | ۶ |

|              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                 |   |
|--------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------|---|
|              | شناخته شده و تقویت می گردند.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                 |   |
| کلستر امنیتی |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                 |   |
| تائید شده    | این پروگرام صلح را از طریق سیاسی تقویت می نماید. همکاری های منطقه ای و بین المللی، ایجاد شرایط قضایی و سیاسی برای صلح و آشتی و تشویق جنگ جویان که قبلاً در گروه های مسلح مخالف دولت و گروه های افراطی اشتراک داشتند، در تقییح خشونت و تروریزم اقدام نموده و به پروسه صلح و استقرار مجدد را ترغیب می نماید. پروسه صلح افغانستان یک روش سه مرحله می باشد که عبارت اند از: آگاهی، رفع بسیج عمومی و احیاء مجدد محیطی در اکثر ساحات کشور می باشد. | برنامه صلح و استقرار امنیت مجدد | ۱ |

منبع: وزارت مالیه؛ گزارش همکاری های انکشافی برای افغانستان

دولت افغانستان، در رویکرد دوم سیاست ها، برنامه های توسعه ای و انکشافی را روی دست گرفت که در جدول فوق براساس گزارش کاری وزارت مالیه افغانستان تدوین و طراحی شده بود، اما اساسی ترین طرح توسعه ای و انکشافی دولت افغانستان استراتژی انکشاف ملی است که در سال ۱۳۸۷ تدوین و به مرحله اجرا گذاشته شد.

#### ۴-۱. استراتژی انکشاف ملی دولت افغانستان

دولت افغانستان طرح پنج ساله را برای رفع نیازهای امنیتی، حکومت داری خوب، توسعه اقتصادی و انکشاف متوازن مطرح کرد و این استراتژی چشم انداز ۱۵ ساله افغانستان را برای رفتن به یک دولت مبتنی بر مولفه های توسعه ای تعریف کرد. در واقع این راهبرد پنج ساله چشم انداز سیاست های توسعه ای افغانستان را معرفی می کرد و ملزم به اجراآت این برنامه ها در تبانی با کشورهای کمک کننده بود که در ذیل شرح داده می شود.

#### دیدگاه استراتژی توسعه ملی

- یک کشور دارای نظام سیاسی دموکراتیک به اساس اصول اسلامی و قانون اساسی برخوردار از صلح و امنیت داخلی، روابط صلح آمیز و حسنه با کشورهای همسایه و برخورداری از احترام لازم در صحنه بین الملل.
- یک ملت بردبار، یک پارچه و کثرت گرا، پای بند به ارزش های اسلامی و اهداف والای مشارکت عمومی عدالت و تساوی حقوق شهروندی.

- جامعه مملو از امید و سرشار از رفاه بر اساس اقتصاد بازار تحت رهبری سکتور خصوصی قوی، مساوات اجتماعی و حفظ پایداری محیط زیست.

**اهداف استراتژی انکشاف ملی:** استراتژی توسعه‌ای ملی برنامه‌ای است که بر اساس اهداف توسعه‌ای افغانستان در پانزده سال تدوین یافته است و این راهبرد بر اساس توافقات بین‌المللی تدوین و شکل گرفته است. اهداف محوری این استراتژی عبارت است از: - امنیت - حکومت‌داری خوب و حاکمیت قانون و حقوق بشر - توسعه‌ای اقتصادی و اجتماعی - توسعه و رشد سکتور خصوصی، - بهبود شاخص‌های انکشاف بشری. **ساختار استراتژی انکشاف ملی:** استراتژی انکشاف ملی افغانستان ساختار و تشکیلات خود را بر محور هشت اصل تدوین نموده بود که عبارت بودند از:

- ۱) رکن اول: امنیت
- ۲) رکن دوم: حکومت‌داری؛ حکومت‌داری سالم، حاکمیت قانون و حقوق بشر
- ۳) رکن سوم: زیربنا و منابع طبیعی (انرژی، ترانسپورت، تنظیم منابع آب و انکشاف شهری
- ۴) رکن چهارم: معارف و فرهنگ (رسانه‌ها و جوانان)
- ۵) رکن پنجم: صحت و تغذیه
- ۶) رکن ششم: کشاورزی و انکشاف دهات
- ۷) رکن هفتم: مصونیت اجتماعی
- ۸) رکن هشتم: حاکمیت اقتصادی و توسعه سکتور خصوصی و بازرگانی (استراتژی انکشاف ملی افغانستان، ۱۳۸۷).

استراتژی انکشاف ملی افغانستان، با توجه به شش سال تجربه نظام دموکراتیک و موجی از حمایت‌های جامعه جهانی و چالش‌های امنیتی و توسعه‌ای در افغانستان، دورنمایی از ۱۵ سال آینده را ترسیم کرده بود که می‌بایست در تبنای با کشورهای کمک‌کننده و عواید داخلی کشور، تطبیق و عملی شود. در دوره اول و دوم حکومت کرزی برنامه‌ای توسعه‌ای و انکشافی در ابعاد فرهنگی، اجتماعی، امنیتی و اقتصادی اتخاذ شد که بر اساس گزارش وزارت مالیه و وزارت اقتصاد، طی سال‌های ۱۳۸۳ الی ۱۳۹۱ پروژه‌های انکشافی مانند: راه‌سازی، ساختن تعمیر برای مکتب‌ها و درمانگاه‌ها در روستاها، ایجاد پل و پلچک در قریجات افغانستان، توسعه سطح زندگی اجتماعی زنان و کودکان در محلات دور افتاده افغانستان، توزیع تخم‌های اصلاح‌شده برای کشاورزان، پرورش دامداری و زنبورداری در روستاها و محلات، تشویق و ترغیب زنان و مردمان در محلات برای رونق‌دهی به فرآورده‌های کشاورزی، توسعه بازارهای خرید و فروش محصولات حیوانی و کشاورزی، رشد فرهنگ هم‌پذیری و مدنی در سطح محلات و شهرها، ایجاد سد خانه‌ها و... از جمله برنامه‌های توسعه‌ای بودند که دولت افغانستان در دوره اول و دوم ریاست جمهوری کرزی طرح و تطبیق شده است.

#### ۴-۲. برنامه توسعه‌ای حکومت اشرف غنی

محمد اشرف غنی با رسیدن به قدرت، در سال ۱۳۹۳ سیاست‌گذاری توسعه‌ای خویش را برای ده سال آینده اعلام کرد و در معرض آزمون قرار داد که این سیاست‌گذاری توسعه‌ای در پنج محور خلاصه می‌شد:

- محور اول: حکومت قانون
- محور دوم: تشکیل بازار خرید و فروش

- محور سوم: ساختارهای سیاسی - اجتماعی و امور بهداشت

- محور چهارم: حوزه عمومی

- محور پنجم: دستیابی به صلح پایدار

سیاست‌های توسعه‌ای حکومت وحدت ملی در واقع بیشتر بر پایه رویکردهای استراتژی انکشاف ملی تدوین شده بود که ۱۵ سال دورنمای دولت افغانستان را برای توسعه و ثبات سیاسی مطرح می‌کرد. در نخستین محوری که اشرف غنی برای ثبات و تدوین سیاست‌های توسعه‌ای مطرح کرد، حاکمیت قانون بود. در این محور، غنی تلاش کرد با راهکارهای ملی‌گرایانه و توأم با تفکر ناسیونالیستی، خواست حکومت مرکزی را تقویت و محور همه‌چیز حاکمیت ملی را بداند، اما با طرح چنین سیاست‌های با یک‌سری چالش‌ها مواجه شد و نتوانست اشرف غنی سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای خویش را تدوین و اجرا کند. سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای که در دوره اشرف غنی مطرح شده بود، با چالش‌های عدیده‌ای مواجه شد که این چالش‌ها در چند بخش قابل تأمل و بررسی هستند:

۱) گروه‌های مسلح غیر مسئول به‌عنوان یک نیرو با تجدید قوا، بین دو کشور افغانستان و پاکستان، به سهولت از مرزهای غیر قابل کنترل در رفت‌وآمد است.

۲) شورش چندین جنبه با منابع جدید و گسترده که خطر متداوم را فرا راه افغانستان و بازیگران بین‌المللی قرار داده است.

۳) تولید مواد مخدر، جریان عملیه آماده ساختن آن‌ها که در رابطه با فساد مالی و کاربرد خشونت که در دست‌های افراد محدود تمرکز یافته اند.

۴) و سرانجام حکومت‌داری ناتوان کشور.

همه این‌ها موجب شده است که به بسیاری از بخش‌های حکومتی، به‌صورت ابزارهای فساد مالی نگریسته شوند، نه به‌عنوان مشروعیت‌بخشی و حکومت قانون. این خطرها منجر به این شد که جامعه بین‌المللی به انکشاف یک راهبرد یگانه و میکانیزم همکاری دست نیابد. هم‌چنان عدم توافق نخبگان سیاسی در امور سیاست‌های توسعه‌ای مسئله‌ای دیگری بود که مانع طرح و تدوین سیاست‌های توسعه‌ای حکومت غنی در دوره اول شد و اشرف غنی هرازگاهی که به دولت‌های کمک‌کننده گزارش ارایه می‌داد، چنین چالش‌های فرا راه سیاست‌های توسعه‌ای خود در امور کشور می‌دانست.

### ۳-۴. سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای دوره دوم اشرف غنی

دولت افغانستان پس از انتخابات سال ۱۳۹۸ خورشیدی و شکل‌گیری دولت جدید، محمد اشرف غنی که مسئولیت رهبری نظام سیاسی را بدوش داشت، سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای و انکشافی را اعلام کرد. این دولت در نخستین سال آغاز کاری خویش به اساس گزارش‌ها و اطلاعاتی که وزارت اقتصاد نشر کرده در حدود ۶۰۶ برنامه توسعه‌ای را منظور کرد که مجموع بودجه آن بالغ بر ۱۴۴/۵ میلیارد افغانی می‌گردید. از آن جمله مبلغ ۶۳/۳ میلیارد آن بودجه اختیاری و ۸۱/۳ میلیارد آن بودجه غیر اختیاری می‌باشد. به لحاظ سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای اگر نگاه کنیم بودجه انکشافی دولت برای توسعه، بیشترین سهم سرمایه‌گذاری برای بخش منابع طبیعی ۴۵ درصد، کشاورزی و انکشاف دهات ۲۴٪، بخش صحت و حکومت‌داری ۱۱٪ و کم‌ترین بودجه اختصاصی به بخش مصونیت اجتماعی و امنیت بود که حدود ۱٪ و به همین ترتیب به بخش‌های دیگری مثل بهداشت، آموزش و پرورش و... توجه شده بود (گزارش کاری وزارت اقتصاد از برنامه‌های توسعه‌ای دولت، ۱۳۹۹).

بنابراین، محمد اشرف غنی در دور دوم ریاست جمهوری، سیاست‌های توسعه‌ای خویش را بر محور اولویت‌بندی‌های جامعه افغانستان در محور وزارت کشاورزی، انکشاف و دهات، وزارت اقتصاد، وزارت بهداشت، معارف و تحصیلات عالی، وزارت معادن و انرژی و بخش خصوصی، طرح و تدوین کرد، اما آنچه در عمل و گزارش کاری وزارت اقتصاد از سیاست‌های توسعه‌ای حکومت غنی دیده می‌شود، بیشتر بر محور امنیت و حکومت‌داری خوب و... موارد دیگری در اولویت این دولت قرار داشت.

## ۵. آسیب‌شناسی برنامه‌های توسعه‌ای

سیاست‌های توسعه‌ای دولت افغانستان طی دو دهه حضور جامعه جهانی با آسیب‌های متعددی مواجه بود، اما برای این که بتوانیم به صورت دقیق مسأله را مورد بررسی قرار دهیم، این پرسش مطرح می‌شود که چرا برنامه‌ریزی و یا سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای در افغانستان به شکست مواجه شد؟ و چرا دولت‌ها در این مقطع زمانی ظرفیت و توان‌مندی تطبیق و به ثمر رساندن سیاست‌های توسعه‌ای را نداشتند؟ برای ارایه پاسخ مستدل و مقنع به این سوال‌ها نیاز است که مقدمتاً چند مورد را در باب اهداف، طرح، اجراء و نظارت این برنامه‌ها تأمل کوتاه کرد و بعد به بررسی متغیر اصلی در این باب توجه نمود.

سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای افغانستان، هم از بعد تعیین هدف، طرح، اجرا و نظارت با چالش‌های عدیده‌ای مواجه بوده، از جمله وقتی یک برنامه طرح می‌شد بسیار کلی و غیرواقع‌بینانه بود و هم چنان تفکیک میان اهداف بلندمدت و میان‌مدت برنامه‌ها دیده نمی‌شد. طرح یک برنامه با دخالت کشورهای کمک‌کننده روبرو بود و مطالعه دقیق نظر به نیازهای جامعه صورت نمی‌گرفت و توجه به تعادل مالی و بازار کار بر اساس درآمد ملی نداشتند. هم چنان در زمینه اجرا و نظارت با مشکلات جدی مواجه بود، به دلیل این که برنامه‌های توسعه‌ای وابستگی به کمک‌های بیرون داشتند و نظارت جدی و علمی از تطبیق و عدم تطبیق برنامه‌ها به دلیل فسادزا بودن دستگاه اداری حکومت، این سیاست‌ها روبرو بودند (رامیار، ۱۳۹۸). از این جهت، می‌توان سیاست‌های توسعه‌ای دولت افغانستان را با این چالش‌ها مواجه دید. محمد صادق دهقان در مقاله آسیب‌شناسی توسعه سیاسی در افغانستان، با نگاه جامعه‌شناختی به این مسأله پرداخته و آسیب‌های توسعه‌ای را برپایه رویکرد اجرایی شناسی کرده و چندین عامل را در این زمینه مهم دانسته است؛ آسیب‌های امنیتی، آسیب‌های حکمرانی مطلوب، آسیب‌های اجتماعی و آسیب‌های اقتصادی (دهقان، ۱۳۸۸: ۲۶۰). او تذکر می‌دهد که دولت در هیچ زمینه‌ای مطلوبیت خاصی در اجرایی برنامه‌های توسعه‌ای و عمرانی نداشته و با چالش‌ها و آسیب‌های جدی مواجه بوده است.

## نتیجه‌گیری

یکی از ویژگی‌ها و شاخصه‌های سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای در کشورهای در حال توسعه این است که با وجود راهبردهای اقتصادی و وضعیت زندگی مردم ممکن است بدتر شود و سیاست‌های توسعه‌ای در کشور موثر تمام نشود. هم چنان با توجه به نظریه سیستمی، دولتی با شاخصه‌های دموکراتیک وجود نداشته است که تقاضاها، خواست‌ها و بیرون‌دادها را بر پایه یک روند اساسی تجزیه و تحلیل نموده و سیاست‌های توسعه‌ای را اتخاذ نماید. از این رهگذر، می‌توان دو دلیل اصلی را این‌جا مطرح کرد:

۱) عده‌ای باور دارند که ناکامی سیاست‌های توسعه‌ای در کشور، ناشی از عوامل فنی یا به عبارت دیگر، ناشی از اشتباهات فنی سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان در انتخاب اهداف و اجرا این سیاست‌ها باشد. در واقع

اولین دلیلی که باعث شکست سیاست‌های توسعه‌ای در کشور می‌شود، این است که فرایند برنامه‌ریزی به‌درستی انجام نمی‌شود. فرایند برنامه‌ریزی دارای شش گام است که از مرحله شناخت شروع می‌شود. بعد مرحله تعریف و تعیین اهداف، تعیین راهبردهای اجرای برنامه، اجرای برنامه و در نهایت ارزیابی برنامه که در این مرحله به دست آوردن بازخورد از برنامه‌ها ضروری است (قلی‌پور، ۱۳۸۹: ۴۹). یک ارزشیابی دقیق و بررسی نتایج برنامه‌های پیشین منجر به کاراتر شدن و بهبود برنامه‌ریزی می‌شود. مسلماً عدم اجرای دقیق هر یک از این مراحل ممکن است باعث ایجاد برنامه‌ای شود که در نهایت منجر به شکست و بی‌فایده بودن آن شود. علاوه بر این برنامه‌ریزی، نیازمند افرادی است که دارای تخصص در امور برنامه‌ریزی، آشنایی با شرایط اقتصادی کشور و اطلاعات و آمارهای دقیق از وضعیت اقتصادی کشور در اختیار داشته باشد. این عوامل از طرفی باعث می‌شود برنامه‌ها به‌طور دقیق اجرا نشود و از طرف دیگر بین طرح اجراشده و برنامه فاصله می‌اندازد.

۲) دوم این‌که برنامه‌های توسعه‌ای به‌رغم ظاهر خوب این برنامه‌ها، با شرایط کار و زندگی مردم بومی سازگار و متناسب نشده است. برای پیشرفت اقتصادی یک‌راه وجود دارد و آن‌هم توسعه هم‌زمان دو سیستم اقتصادی خرد و کلان. کپی‌برداری برنامه‌های توسعه‌ای سایر کشورها بدون در نظر گرفتن شرایط جامعه نه تنها مفید نیست بل که ممکن است وضعیت جامعه را بدتر از قبل کند. چرا که شرایط و امکانات و اهداف کشورها با هم متفاوت و دائماً در حال تغییر است. بنابراین یک کشور در حال توسعه، با توجه به اهداف، نیازها و شرایط خاص خود و با در نظر گرفتن مدل‌های اقتصادی و برنامه‌ریزی‌های اقتصادی گوناگونی که وجود دارد، می‌تواند یکی از مدل‌های سیاست‌گذاری را برای طرح و تدوین سیاست‌ها که در مطابقت با فرهنگ بومی کشورها باشد، اتخاذ نماید.

بنابراین، با ذکر دلایل بالا در طرح و تدوین و اجرای سیاست‌های توسعه‌ای در افغانستان؛ هم در دولت کرزی و هم در دولت اشرف غنی چنین می‌توان استنباط کرد که سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای در بعد تعیین اهداف و در بعد اجرا بیشترین آسیب را داشته‌اند. زمانی که یک برنامه برای توسعه و رشد اقتصادی ریخته می‌شد، اهداف آن برنامه کارشناسانه و واقع‌بینانه تعیین نمی‌شد. متخصصین امور در مورد طرح و اهداف راهبردی سیاست‌گذاری‌ها نظر نمی‌دادند. از این جهت، برنامه‌ها بدون اهداف و چشم‌انداز آینده تعیین می‌شد. هم‌چنان در بعد اجرایی برنامه‌ها با مشکلات عدیده‌ای مواجه بود؛ امنیتی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی. به‌طور نمونه زمانی که یک برنامه طرح می‌شد و به مسند اجراء گذاشته می‌شد، با چالش‌های داخلی و خارجی مواجه می‌شد. در واقع هم تمویل‌کنندگان خارجی و هم گروه‌های مافیایی محلی و نبود کادر فنی در اجرای برنامه سبب ناکامی سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای می‌شد. بر این اساس، سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای در افغانستان طی سال‌های ۱۳۸۳ و ۱۴۰۰ با چالش‌ها و آسیب‌های ذیل مواجه بوده است:

- عدم درک درست از مشکل شناسی در محیط و نبود کادر بومی؛
- عدم تحلیل و تشخیص نیازمندی‌های محلی توسط متخصصین اقتصادی؛
- حضور گروه‌های مافیایی و گروه‌های مخل امنیت در محلات؛

- برخورد سلیقه‌ای و گزینشی دولت (چه در قوه مقننه و چه در قوه اجراییه) در عملی سازی برنامه‌ها و نبود یک مکانیزم مطلوب حکمرانی، براساس نظریه سیستم دخولی‌ها و خروجی‌ها هیچ هم‌خوانی با خواست‌ها و تقاضاها وجود نداشته است؛
- مداخله کشورهای کمک‌کننده در امر طرح و اجرای برنامه‌ها؛
- تمرکزگرایی بی‌حد و حصر رییس جمهور در تدوین و اجرایی برنامه‌های توسعه‌ای. از آسیب‌های جدی و اساسی برنامه‌های توسعه‌ای دولت افغانستان طی این سال‌ها بوده است.

## منابع

### کتاب‌ها

- ۱- بارفیلد، توماس جفرسون (۱۳۹۸)، افغانستان (تاریخ فرهنگی - سیاسی)، مترجم: عبدالله محمدی، تهران، نشر: عرفان.
- ۲- بینش، محمد وحید (۱۳۸۸)، افغانستان و چالش سامان سیاسی، کابل، مرکز مطالعات و تحقیقات راهبردی افغانستان.
- ۳- تمنا، فرامرز (۱۳۹۸)، توسعه سیاسی در افغانستان، کابل: انتشارات دانشگاه افغانستان.
- ۴- رامیار، سید جواد (۱۳۹۸)، توسعه مبتنی بر وابستگی: نقش کمک‌های خارجی در توسعه اقتصادی - اجتماعی افغانستان، کابل، انستیتوت مطالعات استراتژیک افغانستان.
- ۵- رضائیان، علی (۱۳۸۳)، تجزیه و تحلیل و طراحی سیستم‌ها، تهران، نشر: سمت.
- ۶- صیقل، امین (۱۳۹۴)، افغانستان معاصر، تاریخ مبارزات و بقای یک ملت، مترجم: محمد نعیم مجددی، کابل، نشر: سعید.
- ۷- عارفی، محمد اکرم (۱۳۹۳)، توسعه سیاسی در افغانستان (موانع و چالش‌ها)، کابل، مرکز مطالعات استراتژیک وزارت امور خارجه افغانستان.
- ۸- فرهنگ، میرمحمد صدیق (۱۳۸۵)، افغانستان در پنج قرن اخیر، تهران، نشر: عرفان.
- ۹- قلی‌پور، رحمت‌الله و آهنگر، ابراهیم غلام‌پور (۱۳۸۹)، فرایند سیاست‌گذاری عمومی در ایران، تهران، مرکز پژوهش‌های شورای اسلامی.
- ۱۰- مشتاق، سیدعبدالصمد (۱۳۹۷)، توسعه و نیم‌نگاهی به جامعه افغانستان، کابل: نشر واژه.
- ۱۱- نیکویی، کام‌بخش (۱۳۹۷)، تمرکززدایی و توسعه سیاسی در افغانستان، کابل، نشر: سعید.
- ۱۲- یوروآسیا (۲۰۱۹)، توسعه سکتور خصوصی و پالیسی‌های کارآفرینی در افغانستان، کابل، دفتر یورو آسیا.
- ۱۳- یوانز، مارتین (۱۳۹۶)، افغانستان مردم و سیاست، ترجمه سیما مولایی، تهران: نشر ققنوس.

### مقالات

۱۴. دهقان، محمد صادق (۱۳۸۸)، آسیب‌شناسی توسعه در افغانستان، منبع: اطلاعات سیاسی اقتصادی، فصل‌نامه سیمای اقتصادی، سال ۱۳۸۸ شماره ۲۶۰.
۱۵. موسوی، سید غلام‌رضا و واعظی، احمد (۱۳۹۲)، نگرش سیستمی و مسأله کارآمدی نظام جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر ظرفیت‌های نهاد ولایت، فصل‌نامه علوم سیاسی. ش ۶۴ س ۱۳۹۲.
۱۶. وثوقی، سعید و دیگران (۱۳۹۳)، تبیین جایگاه افغانستان به‌عنوان کانون چند زیرسیستم منطقه‌ای با تأکید بر منطقه آسیای جنوبی و نقش هندوستان. فصل‌نامه آسیای مرکزی و قفقاز شماره ۷۸ پاییز.

### سایت‌ها

۱۷. پروژه‌های انکشافی دولت افغانستان (۱۳۹۹)، وزارت اقتصاد، قابل دریافت در پیوست زیر: <https://moec.gov.af>

۱۸. جمهوری اسلامی افغانستان (۱۳۹۱)، استراتژی انکشاف ملی، قابل دریافت در پیوست زیر: <https://moj.gov.af>

۱۹. گزارش کاری وزارت اقتصاد از برنامه‌های توسعه‌ای دولت (۱۳۹۹)، قابل دریافت در پیوست زیر:

<https://moec.gov.af>

۲۰. گزارش اقتصادی افغانستان، بانک جهانی (۱۳۹۶)، قابل دریافت در پیوست زیر:

<https://documents1.worldbank.org/curated/en>

وزارت مالیه دولت جمهوری اسلامی افغانستان (۱۳۹۱)، گزارش همکاری‌های انکشافی برای افغانستان، قابل

دریافت در پیوست زیر: <https://mof.gov.af>

## فصلنامه‌ی

علمی - پژوهشی رنا

سال هشتم، شماره ۲۰

تابستان ۱۴۰۳ ه‍.ش